

**ВИВЧЕННЯ ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ У ВУЗАХ:
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ**

Юрченко В.В., Бирка О.В.

Харківська державна зооветеринарна академія

Вчені американського Університету Дюка вважають, що світ в ХХІ столітті стоїть на межі шостого вимірання видів рослин і тварин, а діяльність людини в 1000 разів прискорює цей процес [2].

Зараз більше 32 тис видів знаходиться під загрозою зникнення, серед них 41% амфібій, 26% ссавців, 14% птахів та ін. [6]. Вони потребують першочергової уваги, в тому числі з боку спеціалістів лісового і мисливського господарства.

Метою даної роботи стала оптимізація підготовки студентів зі спеціальності «205 – Лісове господарство» з навчальної дисципліни «Охорона тваринного світу», шляхом розробки методичних підходів щодо вивчення Червоної книги України.

Підготовка четвертого видання Червоної книги України триває [1, с. 7]. Останнє (третє) видання було опубліковане у 2009 році [4]. Воно включає 542 види (в.) тварин, що на 160 в. (42 %) більше, ніж у попередньому виданні (1994 р.). Найбільше в ньому представлені комахи (226 в.), птахи (87 в.), риби (69 в.) та ссавці (68 в.).

У межах аудиторних занять з навчальної дисципліни «Охорона тваринного світу» для студентів другого курсу (перший рівень вищої освіти – бакалавр) спеціальності «205 – Лісове господарство» на вивчення Червоної книги України робочою програмою відведено близько 7 годин, у тому числі лекційні і семінарські заняття [5].

Одним із питань лекції на тему «Правові засади охорони і відтворення тваринного світу в Україні» є основні положення Закону України «Про Червону книгу». Вивчаючи тему «Охорона і відтворення рідкісних та зникаючих видів диких тварин», студенти ознайомлюються з будовою і особливостями Червоної книги.

На семінарському занятті на тему «Червона книга України: тваринний світ» (2 години) студенти мають змогу по кожному виду докладно розглянути інформацію щодо таксономічної належності, природоохоронного статусу, ареалу та його поширення в Україні, чисельності та причин її зміни, особливостей біології та наукового значення, морфологічних ознак, режиму збереження популяцій та заходів з охорони, можливості розмноження та розведення у спеціально створених умовах, господарського та комерційного

значення. Також є можливість побачити зображення представника виду та дізнатись про додаткові джерела інформації щодо нього.

При вивченні теми «Заходи з охорони червонокнижних видів тварин України» (4 години) особлива увага надається зникаючим і рідкісним видам птахів і ссавців. Майбутні фахівці користуються електронним примірником Червоної книги України (2009). Для систематизації інформації та підвищення ефективності вивчення величезного матеріалу (155 сторінок) студенти складають таблицю «Заходи з охорони червонокнижних видів птахів і ссавців», в яку по кожному виду вносять наступну інформацію: назва, ряд, родина, природоохоронний статус, режим збереження та заходи з охорони. Всього в таблиці шістнадцять стовпчиків. Серед заходів з охорони тварин у відповідних стовпчиках таблиці відзначають, чи охороняється вид міжнародними конвенціями (Бернською, Боннською, Рамсарською, CITES), директивами ЄС, червоним переліком МСОП, на території природно-заповідного фонду України (природні заповідники (ПЗ), біосферні заповідники (БЗ), природні національні парки (ПНП), регіональні ландшафтні парки (РЛП) тощо), чи можливе їх розведення у неволі та головні необхідні заходи з охорони виду. При цьому рекомендується використовувати умовні позначки: «+» – так, «?» – невідомо, «-» – ні, «-//-» – дивись вище.

Для більшої наочності та зручності подальшого аналізу таблиці рекомендується кольорове виділення природоохоронного статусу видів. Кожному статусу присвоюється свій колір, наприклад, зникаючий – червоний, вразливий – жовтий тощо. Використання скорочень: ЗН – зниклий, ЗК – зникаючий, ін., як у деяких літературних джерелах [3], у даному випадку є не доречним, бо погіршує сприйняття інформації.

Паралельно студенти складають таблицю «Аналіз родин червонокнижних птахів та ссавців за кількістю зникаючих, вразливих і рідкісних видів» (табл. 1).

Таблиця 1 – Бланк таблиці «Аналіз родин червонокнижних птахів та ссавців за кількістю зникаючих, вразливих і рідкісних видів»

Порядковий №	Назва родини	Кількість червонокнижних видів			
		всього	зникаючих	вразливих	рідкісних
Птахи					
1					
...					
87					
Ссавці					
1					
...					
68					

На основі аналізу складених таблиць студенти узагальнюють отриману інформацію та роблять висновок щодо заходів з охорони червонокнижних видів птахів та ссавців України. Для написання висновку рекомендується наступна матриця:

«У Червоній книзі України (2009) міститься ___ видів птахів, що належать до ___ родин, та __ видів ссавців, що належать до __ родин.

Серед птахів у Червоній книзі України (2009) найбільше представлені родини: (вказати трьох лідерів та скількома видами вони представлені, наприклад, пеліканових (2), ...).

Серед ссавців у Червоній книзі України (2009) найбільше представлені родини: (вказати п'ятьох лідерів та скількома видами вони представлені).

Найбільша кількість зникаючих видів серед птахів характерна для таких родин: (вказати двох лідерів та скількома зникаючими видами вони представлені).

Найбільша кількість зникаючих видів серед ссавців характерна для таких родин: (вказати трьох лідерів та скількома зникаючими видами вони представлені).

Збереження червонокнижних видів птахів найчастіше забезпечується такими міжнародними угодами: _____.

Збереження червонокнижних видів ссавців найчастіше забезпечується такими міжнародними угодами: _____.

Досвід щодо розведення у неволі відсутній по відношенню до _____ видів (___%) птахів, занесених до Червоної книги України, особливо до ряду _____ (_____ видів).

Досвід щодо розведення у неволі відсутній по відношенню до _____ видів (___%) ссавців, занесених до Червоної книги України, особливо до ряду _____ (_____ видів).

Основними невідкладними заходами з охорони птахів є такі: _____.

Основними невідкладними заходами з охорони ссавців є такі: _____».

Кожна правильна відповідь оцінюється одним балом. Наприклад, за правильне заповнення першого абзацу висновку студент набирає 4 бали. Максимальна кількість балів - 46, а отже оцінку «5А» студент отримує якщо набрав не менше 41 балу, «4В» – 38-40 балів, «4С» – 34-37 балів, «3Д» – 29-33 бали, «3Е» – 28 балів. Менше 28 балів свідчить про незадовільно виконану роботу, що потребує доопрацювання.

Описані методичні підходи, застосовані на практиці, сприяють підвищенню ефективності вивчення червонокнижних видів тварин України та заходів з їх охорони, розвивають екологічне мислення та навички аналізу у майбутніх фахівців лісового господарства.

Список використаних джерел:

1. Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ / Серія: «Conservation Biology in Ukraine». Вип. 7, Т. 2. Київ, Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, 2018. 454 с.
2. Учёные: Мир находится на грани великого вымирания видов растений и животных [Електронний ресурс]: RT на русском. – 31 мая 2014 – Режим доступу до журналу: <https://russian.rt.com/article/34429>.
3. Фауна України: охоронні категорії. Довідник / О. Годлевська, І. Парнікоза, В. Різун, Г. Фесенко, Ю. Куцоконь, І. Загороднюк, М. Шевченко, Д. Іноземцева; за ред. О. Годлевська, Г. Фесенко. К., 2010. 80 с.
4. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 600 с.
5. Юрченко Вікторія Вікторівна. Охорона тваринного світу: роб. прогр. для студ. зі спец. 205 «Лісове господарство» (перший рівень вищої освіти (бакалавр)) / В. В. Юрченко, О. М. Маменко // Харківська державна зооветеринарна академія. Кафедра прикладної екології ім. О. А. Колесова. – Х.: РВВ ХДЗВА, 2020. – 14 с.
6. The IUCN Red List of Threatened Species [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.iucnredlist.org.